ONZ - Organizacja Narodów Zjednoczonych

System Narodów Zjednoczonych stanowi jedną z podstaw dzisiejszych stosunków międzynarodowych, określając ich prawnoinstytucjonalne ramy. W zakres regulowanych przez niego zagadnień wchodzą niemal wszystkie dziedziny życia międzynarodowego. Ma on jednak charakter uniwersalny nie tylko w sensie przedmiotowym, ale także podmiotowym, stwarza on bowiem możliwość przystąpienia do niego każdego państwa, rzecz jasna pod pewnymi warunkami.

Centralnym elementem systemu jest Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Geneza ONZ

Początków koncepcji Narodów Zjednoczonych doszukiwać się można w funkcjonowaniu powołanej po I wojnie światowej Ligi Narodów - pierwszej organizacji międzynarodowej, której celem było zapewnienie zbiorowego bezpieczeństwa i zagwarantowanie mechanizmów współpracy międzynarodowej. Niestety, Liga Narodów nie spełniła pokładanych w niej oczekiwań nie zdołała zapobiec wybuchowi II wojny światowej, który przerwał jej funkcjonowanie.

Problematyka organizacji, która miałaby strzec powojennego porządku międzynarodowego, pojawiła się jednak dosyć wcześnie w dyskusjach państw należących do koalicji antyhitlerowskiej (w tym Polski). Wyrazem tego były dwa dokumenty: Karta Atlantycka z sierpnia 1941 r., podpisana przez Stany Zjednoczone oraz Wielką Brytanię oraz Deklaracja Narodów Zjednoczonych 26 państw alianckich z 1 stycznia 1942 r.

Oba dokumenty stanowiły punkt wyjścia międzynarodowej konferencji zainaugurowanej w San Francisco w kwietniu 1945 r., której celem było stworzenie statutu takiej organizacji. Jej prace zakończyły się 26 czerwca 1945 r. podpisaniem przez 50 obecnych na konferencji państw Karty Narodów Zjednoczonych.

Karta Narodów Zjednoczonych jest statutem ONZ - określa jej cele, zasady, kwestie członkostwa oraz strukturę instytucjonalną. Jednocześnie stanowi fundament stosunków międzynarodowych jako najważniejszy dokument prawa międzynarodowego, postanowienia wszystkich umów międzynarodowych zawieranych przez państwa członkowskie ONZ muszą być bowiem zgodne z jej przepisami. Z tego powodu nazywa się ją czasem potocznie konstytucją w systemie źródeł prawa międzynarodowego.

Cele i zasady ONZ

Karta Narodów Zjednoczonych w dość precyzyjny sposób określa cele i zasady, jakimi kierować powinna się w swoim działaniu ONZ.

Podstawowym celem ONZ jest utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Innymi celami wskazanymi w Karcie są: rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami, doprowadzenie do współdziałania międzynarodowego w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym czy humanitarnym oraz stworzenie z ONZ ośrodka uzgadniającego działalność międzynarodową, zmierzającą do urzeczywistnienia wcześniej wymienionych celów.

Kluczowe dla funkcjonowania ONZ są także sformułowane w Karcie zasady, do których należą m.in.:

- suwerenna równość wszystkich członków - rozumiana jako równość wszystkich państw w świetle prawa międzynarodowego;

- wykonywanie przez państwa w dobrej wierze wynikających z Karty zobowiązań;

- załatwianie sporów międzynarodowych za pomocą pokojowych środków;

- powstrzymanie się od użycia siły lub groźby jej użycia - zasada ta ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Członkostwo w ONZ

Karta wyróżnia dwa rodzaje członkostwa w ONZ: pierwotne i wtórne.

Członkami pierwotnymi ONZ są państwa, które uczestniczyły w konferencji w San Francisco lub podpisały Deklarację Narodów Zjednoczonych z 1942 r. oraz podpisały i ratyfikowały Kartę Narodów Zjednoczonych. Warto wspomnieć o tym, że druga możliwość, czyli podpisanie Deklaracji a następnie ratyfikowanie Karty, została stworzona specjalnie z myślą o Polsce, której delegacja ze względu na sytuację wewnętrzną, nie pojawiła się na konferencji.

Członkiem wtórnym ONZ może zostać każde państwo miłujące pokój, które przyjmie na siebie wynikające z Karty zobowiązania i które organizacja uzna za zdolne do ich wykonania.

Karta przewiduje również możliwość zawieszenia państwa członkowskiego w prawach członka, a nawet wykluczenia go z organizacji jest to sankcja przewidziana za uporczywe łamanie zasad Karty. W dotychczasowej praktyce ONZ taka sytuacja jednak nie miała nigdy miejsca.

Obecnie ONZ zrzesza 192 państwa członkowskie.
Organy ONZ

Karta ustanawia sześć głównych organów ONZ: Zgromadzenie Ogólne, Radę Bezpieczeństwa, Radę Gospodarczo-Społeczną, Radę Powierniczą, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat.

Zgromadzenie Ogólne ONZ składa się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich ONZ, z których każdy dysponuje jednym głosem głosy wszystkich państw członkowskich są sobie równoważne. Może ono zajmować się każdym zagadnieniem, wchodzącym w zakres kompetencji ONZ; wyjątkiem jest jedynie spór międzynarodowy lub sytuacja, w związku z którymi działania podjęła już Rada Bezpieczeństwa. Zgromadzenie Ogólne odpowiedzialne jest m.in. za uchwalanie budżetu ONZ, formułowanie zaleceń w celu rozwijania współpracy międzynarodowej, przyjmowanie nowych członków. Inicjuje on także badania w zakresie rozwijania i kodyfikacji prawa międzynarodowego.

Rada Bezpieczeństwa ONZ jest organem odpowiedzialnym za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W jej skład wchodzi:

- 5 członków stałych - USA, Wielka Brytania, Francja, Rosja i Chiny;

- 10 członków niestałych wybieranych na okres 2 lat przez Zgromadzenie Ogólne.

Ważnym aspektem jej funkcjonowania jest prawo weta, jakim dysponują stali członkowie Rady. W sprawach merytorycznych, wchodzących w zakres kompetencji Rady, Karta nakłada bowiem obowiązek jednomyślności jej stałych członków. Jednomyślność ta wymagana jest przy przyjmowaniu nowych państw do ONZ, wyborze Sekretarza Generalnego czy wydawaniu rezolucji dotyczących

światowego pokoju i bezpieczeństwa. Sprzeciw któregokolwiek z mocarstw paraliżuje prace Rady w tym zakresie i jest przyczyną jej bezczynności, która negatywnie wpływa na efektywność tego organu.

Rada Gospodarczo-Społeczna składa się z 54 członków, wybieranych co 3 lata przez Zgromadzenie Ogólne. Do jej kompetencji należy inicjowanie i prowadzenie badań nad zagadnieniami gospodarczymi i społecznymi oraz przygotowywanie projektów konwencji, dotyczących tych kwestii. Może ona również wydawać w tym zakresie zalecenia kierowane do państw członkowskich i innych organizacji międzynarodowych.

Sekretariat jest organem wykonującym zadania o charakterze administracyjnym zapewnia on obsługę prac pozostałych organów ONZ. Składa się on z Sekretarza Generalnego i personelu. Sekretarz wybierany jest na 5-letnią kadencję przez Zgromadzenie Ogólne na zalecenie Rady Bezpieczeństwa. Do zadań Sekretarza należy przygotowywanie projektu budżetu, zarządzanie majątkiem organizacji, troska o zbieranie składek członkowskich od państw. Ponadto Sekretarz, jako najwyższy funkcjonariusz administracyjny ONZ, reprezentuje często organizację w stosunkach zewnętrznych i wywiera pewien wpływ o charakterze politycznym na jej pracę. Obecnie Sekretarzem Generalnym ONZ jest pochodzący z Korei Południowej Ban Ki-Moon, jego poprzednikiem przez dwie kadencje był Kofi Annan pochodzący z Ghany.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości składa się z 15 niezawisłych sędziów, wybieranych spośród osób zgłoszonych przez państwa członkowskie przez Zgromadzenie Ogólne i Radę Bezpieczeństwa. Stronami postępowania przed Trybunałem mogą być tylko państwa (a nie np. osoby fizyczne czy prawne), zarówno członkowie ONZ jak i państwa spoza organizacji, które uznały jurysdykcję Trybunału. Szczegółowo kompetencje Trybunału określa jego statut, który jest załącznikiem Karty Narodów Zjednoczonych.

Rada Powiernicza była organem odpowiedzialnym za nadzór nad państwami wykonującymi zarząd terytoriami powierniczymi (kolonialnymi). Jednak w związku z procesem dekolonizacji kolejne terytoria powiernicze stopniowo uzyskiwały niepodległość. W 1994 roku Rada z uwagi na zakończenie powiernictwa nad wyspami Palau, ostatnim terytorium powierniczym, zakończyła swoją działalność i obecnie już nie funkcjonuje.
Postulaty reformy ONZ

ONZ funkcjonuje już od ponad 60 lat w ciągle zmieniającym się środowisku międzynarodowym. Krytycy organizacji wskazują jednak, że ze względu na pewne cechy jej systemu instytucjonalnego, nie jest ona w stanie stawić czoła nowym wyzwaniom i zagrożeniom, jakie pojawiły się w dobie globalizacji. W społeczności międzynarodowej wysuwa się ciągle nowe projekty i postulaty reformy Narodów Zjednoczonych.

Wśród postulatów bardzo często odnaleźć można różne propozycje usprawnienia prac Rady Bezpieczeństwa, przede wszystkim przez zniesienie lub ograniczenie prawa weta jej stałych członków. Postuluje się również rozszerzenie elitarnego grona 5 stałych członków o nowe państwa z różnych regionów geograficznych, np. Brazylię, Indie, Argentynę czy Japonię lub wprowadzenie nowej kategorii tzw. pół-stałych członków Rady.

Reforma miałaby objąć również Zgromadzenie Ogólne. Proponuje się ograniczenie jego kompetencji do kilkunastu wybranych dziedzin, wskazując, że obecnie zajmuje się ono wszystkim i niczym , co negatywnie wpływa na jego efektywność. Ponadto rozważana jest zmiana zasady jedno państwo jeden głos na system głosów ważonych.

Problematyka reformy Narodów Zjednoczonych podejmowana jest bardzo często, jednak wskazuje się na małe prawdopodobieństwo jej przeprowadzenia. Główną przeszkodą jest skomplikowana procedura rewizji Karty, a także brak woli poltiycznej ze strony poszczególnych państw, a zwłaszcza stałych członków Rady Bezpieczeństwa, dla których reforma oznaczałyby pośrednio utratę uprzywilejowanej pozycji w procesie podejmowania kluczowych dla organizacji decyzji.